

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)
Herausgeber: Romania (Societat de Students Romontschs)
Band: 78 (1993)
Heft: 5

Artikel: Sviluppar in clima d'innovaziun en Surselva
Autor: Bearth Hobi, Ursalina
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-882637>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 28.12.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Sviluppar in clima d'innovaziun en Surselva

Ursalina Bearth Hobi

La rolla dallas instituziuns regionalas

La structura economica dalla Surselva ei buca fetg equilibrada. A caschun dalla davosa dumbraziun dil pievel (1990) eran 14% occupai en l'agricultura, 14% en l'industria (5% da quels en l'elavuraziun da lenna), 15% el sector da baghegiar e 57% el sector da survetschs (22% da quels el commerci ed en la hotellaria). 56% dallas plazzas da lavur serepartan pia sin mo 5 branschas. Quella structura dalla fiera da lavur caschuna entgins problems: en la regiun ein p.ex. plazzas da lavur qualificadas raras e la purschida da professiuns pintga. En vesta alla deregulaziun ed al svilup incert dalla conjunctura sto surtut il sector da baghegiar quintar cun ina redimensiun e cunquei cun ina reduziun da plazzas da lavur. Era en l'agricultura vegnan las tendenzas da liberalisaziun actualas a reducir il diember d'occupai. E las pusseivladads dil sector turistic d'expander quantitativamein ein limitadas per motivs economics, ecologics e socioculturalas.

Quei svilup malguess dalla fiera da lavur pretenda tonpli ch'ei vegni manteniun e creau plazzas da lavur surtut els sectors dall'industria, dall'industria pintga e dils survetschs (buca turistics). In svilup economic innovativ en la regiun dependa denton d'in clima d'innovaziun favoreivel, respectivamein d'in schinumnu milieu innovativ. Pétgas impurtontas per quei milieu ein las instituziuns privatas e publicas en la regiun (vischnauncas, uniuns, menaschis, scolas etc.). Cun lur cumportament contribueschan quellas grondamein al svilup d'in ambient innovativ favoreivel. Necessaria ei denton ina collavuraziun intensiva enstagl d'in agir isolau dallas singulas instituziuns. Tgei pusseivladads per crear in clima d'innovaziun regional han las instituziuns e nua ein lur cunfins?

Definiziuns

Innovaziun · Fetg savens vegnan products ni metodas da producir d'in'aulta tecnologia capi sco innovaziuns. En general setracta ei da novas sligaziuns da problems, sco p.ex. products novs ni migliurai. Ei sto buca esser enzatgei d'origin niev, mobein enzatgei che vegn considerau sco niev dil consument. Ina innovaziun ei p.ex. la produenziun d'in niev product agricol ni l'introducziun da CIM (Computer Integrated Manufacturing) en ina scrinaria.

Clima d'innovaziun regiunal · Il clima d'innovaziun ni il milieu innovativ¹⁾ ei ina reit da facturs economics, socioculturals, politics ed economics, ina reit che pussibilitescha pér al menaschi d'innovar. In clima d'innovaziun favoreivel en la regiun promova surtut la promptadad d'innovar dils menaschis indigens e l'acceptanza dalla populaziun per novs svilups, attrai ed encurascha la fundaziun da menaschis innovativs e facilitescha igl access ad informaziuns ed instituziuns relevantas per l'innovaziun. Quei artechel tracta mo ina part da quei milieu complex, numnadamein las instituziuns regionalas.

Promoziun d'innovaziuns regionalas · Manegiadas ein activitads che han explicitamein la finamira da crear in clima d'innovaziun favoreivel en la regiun.

Las instituziuns participadas

Ins sa parter dil pugn da vesta che las instituziuns, schibein publicas sco era privatas, considereschan il manteniment e la promoziun da plazzas da lavur sco ina finamira regionala impurtonta. Las instituziuns che san contribuir a quella finamira duein vegnir analisadas cheu pli detagliadamein²⁾. Surviu per quell'analisa han rapports annuals, artechels da pressa ed auters documents, plinavon discuers cun singulas persunas.

Menaschis innovativs · Ils singuls menaschis ein ils acturs principals dil svilup economic ed il medem mument era ils adressats per ina promoziun d'innovaziuns. En Surselva dat ei fetg paucs menaschis fermamein innovativs. Ultra da lur gronda funcziun regiunaleconomica valan quels era sco buns exempels ed han tras quei naturalmein ina gronda influenza en la regiun. Menaschis innovativs en regiuns da muntogna ein pia facturs impurtonts per la diffusiun d'innovaziuns. Lur know-how e lur experientschas stuessen vegnir nezegiadas meglier era per la lavur da promoziun regionala.

Uniuns da mistregn e commerci regionalas · En Surselva dat ei treis secziuns dall'Uniun da mistregn e commerci grischuna: las secziuns da Mustér, Glion e contuorn, Lumnezia sura. Denter quellas secziuns dat ei buca in grond scomi

d'informaziuns. Ina collavuraziun regulara para strusch d'exister. Las activitads per promover l'economia ein carschidas pér ils davos onns. In'exposiziun da mistregn e commerci ha liug mintg'onn alternontamein sisum ni giudem la Surselva. Ins sto denton sedumandar, tgei che ha impediù in engaschi pli grond per la promoziun economica en la regiun ed ina collavuraziun pli intensiva? Raschuns pusseivlas ein:

1. Buca en tuttas branschas smaccan ils problems tuttina ferm. Ed aschi ditg ch'ei capeta buca ina catastrofa pli gronda, vegn ei buca fatg sforzs pli gronds. Ils menaschis dil sector da baghegiar ein plinavon surrepresentai en las uniuns da mistregn e commerci regionalas. Quels dus fatgs promovon ina representaziun d'interess ed in'orientaziun a problems unilateralas. Ei vegn strusch s'occupau digl entir svilup economic dalla regiun.

2. Las singulas secziuns seconcentreschan aunc adina fermamein sin problems mo dalla proxima vischinonza.

3. Las uniuns da mistregn e commerci ein encunter intervenziuns memia grondas dil maun public en l'economia. Il pensum dil stadi ei quel da crear bunas cundiziuns da rama. Cun quella vesta dalla promoziun economica dil stadi survesan ins denton che la fiera ha favorisau tochen ussa ina concentraziun locala dall'economia!

Vischnauncas · La collavuraziun intercommunala para da caschunar negins problems en secturs dil socialessar, dalla cultura ni dil provediment e dalla dismesa ³⁾. Quei che pertucca denton ils singuls pensums communal han las vischnauncas breigia d'encurir cussegl e sustegn tier autras vischnauncas. In particularissem exagerau impedescha ina collavuraziun, surtut en damondas economicas. En special vischnauncas che prospereschan muossan tendenzas 'separatisticas'. Cun excepziun dil sector turistic dat ei negina ni pauca collavuraziun intercommunala en secturs che tangheschan directamein ni indirectamein il svilup economic regional. Tenor mei ha quei las suandontas raschuns:

1. Rivalitads che han ragischs historicas.

2. Il potenzial per domiciliar menaschis ei limitaùs: mintga vischnaunca vul il grond toc dalla tuorta.

3. La persuna dil president communal: ch'ei memia pauc iniziativs e che ha neginas visiuns, ni conflicts persunals (basegns da seprofilar).

La Corporaziun da vischnauncas Surselva · Senza dubi astgan ins pretender che la Corporaziun da vischnauncas Surselva contribuescha grondamein al svilup regional. Sias activitads seconcentreschan sils secturs cultura, socialessar, planisaziun ed infrastruttura. Ina promoziun economica per propi fa la Corporaziun da vischnauncas denton buca. Quella dispona ni da agens mieds finansials per

promover l'economia regionala ni da survetschs explicitamein per menaschis. In fondo regional dat denton la pusseivladad da sustener finanziamein projects regionals ch'ei degns d'in sustegn. Il grond impediment per in engaschament pli grond per la promoziun economica ei la fuorma giuridica. Ina instituziun cun caracter public ha buca aschi bunas pusseivladads sco ina organisaziun dil dretg privat. Per survegnir in sustegn finanziel sto il menaschi p.ex. arver la gestiun, quei che sa esser in retegn.

Instituts da scolaziun regiunals · Ultra d'ina scola media (cun matura tip A, B e E) ha la Surselva ina scola commerciala, mercantila, professiunala e da vendita. Dapi igl atun 1988 exista plinavon ina scola d'informatica a Mustér⁴⁾. Quella ei vegnida fundada sin iniziativa dalla vischnaunca e dall'economia privata. Plinavon porscha era la scol'aula populara differents cuors tut tenor giavischs. Igl ei fetg impurtont ch'ei detti in scomi d'informaziuns permanent denter l'economia indigena e quels instituts da scolaziun, per saver adattar l'instrucziun, leu nua ch'il plan d'instrucziun lubescha quei, als basegns specifics dalla regiun (p.ex. cun lecziuns davart ils problems dil svilup economic dalla regiun).

Partidas politicas · Il svilup economic dalla regiun ei in tema impurtont per ils representants politics dalla regiun. Els ein s'engaschai fermamein, surtut per ina meglia infrastruttura da telecomunicaziun⁵⁾. Malgrad quei sundel jeu digl avis che la politica activa promovì buca in ver clima d'innovaziun en la regiun:

1. La necessitad per mantener e crear plazzas da lavur vegn beinsavens formulada a moda memia pauschala. In'acziun concreta suonda darar.
2. Sco gia menziunau sura han ins fatg ils davos onns gronds sforzs per crear plazzas da lavur qualificadas el sector da telecomunicaziun. Quei engaschi duess denton buca schar d'in maun autras tecnologias che san era porscher plazzas da lavur ed augmentar las schanzas sin fiera dils menaschis existents (jeu patratgel cheu vid l'energia solara, l'energia cun lenna, CAD, CIM). Cun concentrar las plazzas da lavur el sector dalla telecomunicaziun, survegnessen ils menaschis indigens difficultads da recrutar persunal e la purschida da professiuns restass pintga en la regiun.
3. Allas partidas burgheisas dalla regiun maunca ina vera opposiziun. Sin basa politica vegnan problems per quei strusch discutai contradictoriamein, quei che savess esser fritgeivel.

Instituziuns «giuvnas» · Ils davos onns ein diversas novas organisaziuns vegnidas formadas che han igl intent da promover il svilup economic en Surselva: la Corporaziun dil biro da satellit a Sumvitg, la Telematica SA, l'Uniun da Telecomunicaziun Surselva Mustér, la Combra d'economia giuvna Surselva. Las

biaras porschan activitads el sector dalla telecommunicaziun. Per evitar dublettas fuss ina coordinaziun dallas activitads necessaria.

Igl uffeci cantunal per economia e turissem · Il cantun Grischun ha dapi 1974 ina lescha per la promoziun dall'economia. 1990 ei quella vegnida revedida.⁶⁾ Sin fundament da quella sa il cantun pagar contribuziuns specialmein per products e survetschs innovativs e per la cussegliaziun. Quei munta ina gronda migliur. Ina promoziun efficacia dall'economia regionala ei denton era cun quella lescha buca pusseivla. Sin fundament dalla lescha san las organisaziuns regionalas mo vegnir sustenidas sche duas tiarzas da tuttas vischnauncas dalla regiun ein commembras. Era la lescha revedida prevesa plitost acziuns punctualas enstagl da concepziunalas. Cun quei resta il prighel ch'ei vegni agiu per cura ch'ils problems ein gia avon maun.

Il cantun savess tenor miu avis denton tuttina contribuir ad in clima d'innovaziun en la regiun,

1. cun sustener las instituziuns partecipadas cun cussegliaziun,
2. cun tgirar contacts intensivs cun regiuns svizras ed autras che han structuradas economicas e topograficas semeglientas, per rimnar experientschas per l'atgna regiun (p.ex. cul Tirol, Vorarlberg, cun la Germania dil sid).

«Simpatisants dallas regiuns da muntogna»: ina gruppa savens emblidada · Magari fa ei surstar con biaras retschercas scientificas che tractan problems da regiuns da muntogna. La gronda part da quellas resta denton enzanua en in truchet e va en emblidanza.⁷⁾ Pertgei prendan ils adressats buca enconuschientscha da quellas per discutir? Il character scientific sa bein esser ina raschun. Il problem ei pil pli denton in'auter: inagada che la lavur scientifica ei finida vegn la realisaziun dils projects surlaschada als adressats sez e pil solit maunca in accumpignader cumpetent. Plinavon ein ins pil solit en las stretgas cun las finanzas.

Il Biro da satellit a Sumvitg⁸⁾, ni il project «turissem moderau»⁹⁾ per la Lumnezia sura ein buns exempels co ins savess far punts denter la scienza e la pratica. Ed ei dess aunc auters exempels. Ei ha pia num seprofitar dallas simpatias che la regiun gauda tier scientists ed economs. Quels han ina pli gronda reit da relaziuns e cun quei in meglier access a fontaunas d'informaziun impurtontas.

Propostas co agir

La damonda da partenza ei la suandonta: Tgei san las instituziuns regionalas contribuir per sviluppar in clima d'innovaziun en la regiun? Sin fundament dall'analisa fatga san ins dar entgins cussegls pusseivels:

1. *Intensificar la collavuraziun denter las instituziuns existentas*

En in'empre pass stuessen las instituziuns e persunas che han finamiras semeglientas (sco p.ex. la promoziun dall'economia regiunala) seser vid ina meisa. Las singulas activitads vegnessen cunquei coordinadas e la collavuraziun daven-tass regulara. Ina collavuraziun pli intensiva gidass surtut d'evitar dublettas e da cuntoscher schinumnai effects da sinergia. Sligiaziuns elavuradas communabla-mein valan sco meglieras che schinumnadas sligiaziuns da singuls. Ina collavura-zion intensiva porta buca mo meglieras sligiaziuns che vegnan purtadas da pli biars, mobein facilitescha era ina preschientscha communabla anoraviars sco «regiun economica Surselva» (p.ex. la preschientscha sin fieras).

2. *Ina instituziun gia existenta cumpletescha sia activitad el sector dalla promo-ziun d'innovaziuns regiunala.*

Il pli adattada per quei intent fuss la Corporaziun da vischnauncas Surselva. In crap da scarpetsch ei denton - sco gia menziunau - sia fuorma giuridica. Era il fatg che la Corporaziun ha dapi sia fundaziun mai integrau per propi la promoziun economica en siu program d'acziun, savess engrevgiar oz igl access als menaschis. Denton, la Corporaziun savess dar impuls impurtonts per rinforzar la collavura-zion interinstituziunala. Autras instituziuns regiunalas ein interessadas vid il svilup economic dalla regiun, a quellas manca denton ina structura organisa-torica che lubess da s'engaschar per la promoziun d'innovaziuns.

3. *Fundar in'organisaziun per gidar sesez cun l'iniziativa da instituziuns privatas e publicas dalla regiun*

Co savess ina tala organisaziun per gidar sesez veser ora? Quell'organisaziun vess la finamira da sviluppar in milieu innovativ ella regiun, fuss pia ina sort da post per la promoziun d'innovaziuns.

Las activitads da quella stuessen sedrizzar tenor la regiun e tenor ils singuls menaschis.

Pensums · Sin basa regiunala stuess quella promover la cooperaziun dall'economia locala, dallas uniuns economicas regiunalas sco era d'autras instituziuns interes-sadas al svilup regiunal. P.ex. cun formar ina gruppa da lavur che s'occupescha cun damondas dall'economia regiunala.

Plinavon stuess quella informar enteifer ed ordeifer la regiun davart occurrenzas (p.ex. dalla «regiun economica Surselva»), tgirar contacts ordeifer la regiun cun la politica, economia e scienza e promover innovaziuns ch'ein adattadas special-mein per regiuns periferas.

Dil punct da vesta dils menaschis stuess quell'organisaziun gidar a procurar per las informaziuns necessarias, ad instradar contacts cun instituts da scolaziun, cun

auters menaschis e posts da cussegliaziun ni ad anflar mieds finansials. Quella stuess denton era promover ed attrer novs menaschis, surtut innovativs.

L'organisaziun sorprendess pia la funcziun d'in post da cussegliaziun per la regiun, al qual ils menaschis san sedrizzar. Igl ei denton impurtont da buca concurrenzar interprendiders privats (p.ex. cussegliaders da menaschi). Quell'organisaziun duess pia buca porscher cussegliaziuns da menaschi intensivass, mobein duess sulettamein esser in emprems post da contact per menaschis existents ni potenzials.¹⁰⁾

Fuorma giuridica · La damonda dalla fuorma giuridica duei buca vegnir tractada cheu detagliadamein. En damonda vegness ina cooperaziun, in'uniun, ina societad anonima ni ina fundaziun. Sco purtaders vegnessen personas privatas, giuridicas, organisaziuns publicas ni era privatas en damonda.

Finanziaziun · Ils mieds finansials che duessen garantir la lavur da quella organisaziun restan in problem. La gronda part dallas contribuziuns prestassen ils commembers dall'organisaziun sezs cun lur contribuziuns annualas. Vitier vegnessen ils pagaments per ils survetschs prestai. Ina contribuziun finansiala dil maun public, pia dallas vischnauncas, dil cantun e dalla confederaziun, fuss denton indispensabla. Culs sforzs da spargnar actuals eis ei denton aunc ina gada pli grev da survegnir agid finansial. E tuttina, tenor mia opiniun dess ei avunda pusseivladads. Sin basa regiunala fuss ei pusseivel da survegnir daners dil fondo regiunal ni sin fundament dallas statutas dalla Corporaziun (art. 2, al. 2 lit. d)¹¹⁾. Era sin basa cantunala fuss ei pusseivel da survegnir sustegn finansial sin fundament dall'ordinaziun (art. 25), malgrad che la lescha per la promoziun economica preveda buca explicitamein in sustegn per posts da cussegliaziun per la promoziun economica regiunala. Pli difficil eis ei denton sin basa federala. Cheu stuess la lescha davart ils agids finansials per regiuns periclitadas economicamein vegnir extendida era sin la regiun da muntogna.¹²⁾

